

บทที่ 5

บทสรุปและวิเคราะห์

จากการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดนั้น เป็นการศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเมือง และการค้าระหว่างประเทศของไทย โดยนำเอาทฤษฎีระบบมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงภายในระบบย่อยหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่น ๆ ซึ่งในกรณีนี้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การค้าระหว่างประเทศของอังกฤษได้แผ่ขยายอิทธิพลมายังทวีปเอเชีย เป็นผลให้รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ต้องปรับเปลี่ยนกลไก หรือระบบภายในบางอย่างของตน เพื่อความอยู่รอด ท่ามกลางการคุกคามทางการเมือง การทหารของอังกฤษ ซึ่งเป็นมหาอำนาจตะวันตก

ต่อสภาพแรงกดดันทางการเมือง อันเนื่องมาจากการขยายอำนาจอิทธิพลทางการเมือง และแสงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในภูมิภาคนี้ที่สามารถคงไว้ซึ่งเอกราช ด้วยการยอมทำสนธิสัญญาทางการทูต และการค้า ที่สนองตอบต่อความต้องการของอังกฤษ และมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ

ปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง และการค้าระหว่างประเทศไทย และอังกฤษ ในงานศึกษานี้มีสาระโดยสังเขปคือ

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อังกฤษได้เข้ามาแผ่ขยายอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อแสวงหาอาณานิคมมาเป็นตลาดและแหล่งวัตถุดิบรองรับการผลิตที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในอังกฤษ สำหรับไทย รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียให้ความสนใจเข้ามาขอทำสัญญาการค้ากับรัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 แต่

รัฐบาลไทยปฏิเสธ ทั้งนี้เนื่องจากการค้าต่างประเทศของไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ รัฐบาลไทยเป็นผู้ผูกขาดไม่อนุญาตให้ประชาชนค้าขายกับต่างประเทศโดยเสรี ประเทศคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของไทย คือจีน ทั้งนี้เพราะจีนเป็นตลาดขนาดใหญ่ เป็นแหล่งรายได้ในรูปเงินตราที่สำคัญของไทย การค้าระหว่างไทยกับจีนกระทำผ่านระบบบรรณาการ คือไทยส่งสินค้าเข้าในลักษณะเครื่องราชบรรณาการ และรับสินค้าออกในลักษณะของพระราชทานจากพระเจ้ากรุงพระดีจีน ฝ่ายไทยได้กำไรจากการค้ากับจีนจำนวนมาก เนื่องจากของพระราชทานมีมูลค่าสูงกว่าสินค้าของไทยและสินค้าออกส่วนใหญ่เป็นของป่าที่ได้มาสวยโดยที่รัฐบาลไม่ต้องลงทุน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 รัฐบาลไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษ อย่างเป็นทางการฉบับแรกคือ สนธิสัญญาเบอร์นี เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นเปลี่ยนแปลงไป อังกฤษชนะสงครามพม่าซึ่งมีศักยภาพเสมอกับไทยทำให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงแสนยานุภาพของอังกฤษ กอปรกับนโยบายการค้าของไทยในขณะนั้น ได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยรัชกาลที่ 2 ที่รัฐบาลยังคงมีรายได้จากการค้าต่างประเทศด้วยการผูกขาดสินค้า และดำเนินการค้าโดยตรง มาเป็นการยกเลิกการผูกขาดสินค้าเนื่องจากสินค้าออกของไทย นอกจากสินค้าของป่าแล้ว สินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิตเช่น น้ำตาล พริกไทย ยาสูบ ฯลฯ มีแนวโน้มเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศยกเลิกการผูกขาดสินค้ามาเป็นการเก็บภาษีสินค้าภายในประเทศนับตั้งแต่วันที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ ดังนั้น ข้อเสนองานของอังกฤษให้ยกเลิกการผูกขาดสินค้าจึงสอดคล้องกับนโยบายทางการค้าของรัฐในขณะนั้น และภายหลังการตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษแล้วรัฐบาลได้ประกาศเพิ่มภาษีสินค้าเกือบ 40 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นสินค้าออกที่พ่อค้าตะวันตกต้องการใน ส่วนที่ให้ยกเลิกการค้าผูกขาดของพระคลังสินค้านั้น แม้ว่าจะกระทบกระเทือนต่อรายได้ของรัฐบาลไทยบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้ฐานะของพระคลังหลวงเสียหายแต่ประการใด ทั้งนี้เนื่องจาก เงินภาษีข้อนี้มีได้บังคับให้รัฐบาลไทยยกเลิกการค้าของหลวงกับประเทศคู่ค้าดั้งเดิมที่สำคัญของไทยคือจีน รัฐบาลไทยยังคงติดต่อ

ค้าขายกับรัฐบาลจีนผ่านระบบบรรณาการดังเคยปฏิบัติ ฉะนั้น การค้าของไทย
ในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

จนกระทั่งปลายรัชกาลที่ 3 รัฐบาลไทยละเมิดเงื่อนไขของสนธิสัญญา
เบอร์นี โดยกลับมามีนโยบายผูกขาดการค้าอีกครั้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อราย
ได้ของพ่อค้าอังกฤษและประเทศตะวันตกอื่น ๆ บรรดาพ่อค้าเหล่านี้จึงร้องเรียน
ไปยังรัฐบาลของตนว่ารัฐบาลไทยละเมิดสัญญา รัฐบาลอังกฤษได้ส่งเซอร์เจมส์
บรูคเป็นทูตมาเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีให้รัดกุมยิ่งขึ้น แต่รัฐบาลไทยปฏิเสธ
ทั้ง ๆ ที่กลุ่มผู้นำไทยที่มีอำนาจในการตัดสินใจนี้เป็นกลุ่มเดียวกันกับที่เสนอให้ยอม
รับสนธิสัญญาเบอร์นี เนื่องจากตระหนักในแสนยานุภาพของอังกฤษเมื่อปี พ.ศ.
2369 ดังนั้น เหตุผลทางการเมืองเพียงประการเดียวจึงไม่เพียงพอที่จะนำมา
วิเคราะห์การค้าในวิเทโศบายของไทยในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 หากพิจารณา
สถานการณ์ระหว่างประเทศในช่วงเวลานั้น จะพบว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงใน
ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย ที่สำคัญคือการที่จีนแพ้สงครามอังกฤษ
(พ.ศ. 2385) ทำให้จีนต้องทำสนธิสัญญาทางการค้าที่มีเงื่อนไขตามความต้อง
การของอังกฤษ ยกเลิกการค้าในระบบบรรณาการมาเป็นการค้าเสรี

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าของจีนดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อไทย
ซึ่งเป็นคู่ค้าสำคัญ เพราะรัฐบาลไทยไม่สามารถค้าขายกับจีนได้ดังแต่ก่อน จึง
หยุดชะงักการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนภายหลังปี พ.ศ. 2387 การหยุดติด
ต่อค้าขายกับจีนย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ของรัฐ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการ
ค้าสำเภากับจีนด้วย ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจำเป็นต้องแสวงหารายได้ใหม่เพื่อทดแทน
รายได้ที่สูญเสียไปจากการยุติการค้ากับจีน ในขณะนั้นสินค้าไทยประเภทผ่าน
กระบวนการผลิตมีแนวโน้มเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศสูงขึ้น และไทย
สามารถผลิตในปริมาณตอบสนองความต้องการของตลาดได้ด้วย ถ้าหากรัฐบาล
ไทยผูกขาดการค้าในส่วนนี้เองแทนที่จะผลิตส่งผ่านพ่อค้าอังกฤษที่ทำหน้าที่เป็น
พ่อค้าคนกลางระหว่างไทยกับตลาดต่างประเทศ น่าจะทำกำไรแก่รัฐมากยิ่งขึ้น

ในปลายปี พ.ศ. 2389 รัฐบาลไทยเริ่มผูกขาดน้ำตาลทรายเป็นครั้งแรก ด้วยการกว้านซื้อน้ำตาลภายในประเทศและส่งไปจำหน่ายต่างประเทศโดยตรง นอกจากนี้ ยังเร่งส่งเสริมอุตสาหกรรมต่อเรือเพื่อเป็นพาหนะบรรทุกสินค้าไปขายต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีความต้องการใช้ไม้สักซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญในอุตสาหกรรมต่อเรือ รัฐบาลจึงผูกขาดไม้สักเพื่อไว้ใช้ในการต่อเรือของหลวง การค้าของรัฐในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 เจริญรุ่งเรืองมากทำรายได้เข้าประเทศจำนวนมหาศาล เฉพาะรายได้จากการเก็บภาษีพืชผลภายในประเทศเพียงรายการเดียวก็มีมูลค่ามากกว่ารายได้จากการค้าต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 2 ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ เมื่ออังกฤษมาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยอีกครั้ง รัฐบาลไทยจึงปฏิเสธทั้ง ๆ ที่ตระหนักดีถึงอิทธิพลและศักยภาพทางทหารของอังกฤษ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 สถานการณ์ระหว่างประเทศของไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ประเทศเพื่อนบ้านรอบข้างประเทศไทยตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสจนหมดสิ้น ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่อังกฤษเข้ามาขอแก้ไขสัญญาเบอร์นีกับรัฐบาลไทยอีกครั้ง ในครั้งนี้รัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จำเป็นต้องทำสนธิสัญญากับอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงจากการตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ นอกจากเหตุผลเรื่องการเมืองแล้ว ที่กลุ่มผู้มีอำนาจตัดสินใจของไทยจะคำนึงถึงในการดำเนินวิเทโศบายกับอังกฤษแล้ว เหตุผลเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่กลุ่มผู้นำของไทยและรัฐบาลให้ความสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นั้น ความมั่งคั่งที่กลุ่มชนชั้นนำได้รับจากการค้าต่างประเทศ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ใช้สร้างพลังทางการเมืองภายในประเทศ จนกระทั่งสามารถต่อรองการค้าเป็นนโยบายขององค์พระมหากษัตริย์ได้ แต่เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้น กระทบกระเทือนต่อเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนของไทยมาก ดังนั้น ภายหลังจากที่รัฐบาลดำเนินนโยบายยอมรับเงื่อนไขทางการค้าของอังกฤษเพื่อความอยู่รอดของประเทศ รัฐบาลจำเป็นต้องปรับวิธีแสวงหาประโยชน์จากการค้าต่างประเทศเพื่อชดเชยรายได้ของข้าราชการที่

ขาดหายไปเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มภาษีสินค้าเกือบ 60 ชนิด และยังคงใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากร แต่ให้โอกาสหน่วยงานที่สำคัญ ๆ เข้ามาดำเนินการเก็บภาษีด้วย และมีมาตรการที่เกื้อหนุนข้าราชการหลายประการ โดยเฉพาะผืนและข้าว เป็นสินค้านำเข้าและส่งออกที่ทำรายได้ให้แก่รัฐจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้น ภายหลังจากที่รัฐบาลไทยเปิดประเทศค้าเสรีไม่นาน พ่อค้าตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยเพิ่มมากขึ้น ทำให้การค้าระหว่างไทยกับตะวันตกขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การค้ากับจีนคู่ค้าสำคัญในอดีตเสื่อมโทรมลง และในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้เองได้มีประกาศยกเลิกการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอย่างเป็นทางการภายหลังที่ไทยติดต่อค้าขายกับตะวันตกแล้ว

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นปีที่คลองสุเอซขุดเสร็จ พ่อค้าตะวันตกจึงเดินทางมาเอเชียได้สะดวกกว่าเก่า ก่อปรี่กับสนธิสัญญาเบาริงที่ไทยทำกับอังกฤษมีเงื่อนไขคุ้มครองผลประโยชน์ทางการค้าและประกันความปลอดภัยของคนอังกฤษและคนในบังคับที่เข้ามาติดต่อค้าขายลักษณะที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการค้าของสนธิสัญญาเบาริงดังกล่าว ทำให้บรรดาพ่อค้าอังกฤษเข้ามาลงทุนดำเนินธุรกิจในประเทศไทยมากขึ้น และพ่อค้าอังกฤษเหล่านี้ได้เข้ามาบริหารและผูกขาดการค้าของไทยในเวลาต่อมา ในขณะที่เศรษฐกิจรูปแบบใหม่ขยายตัวอย่างรวดเร็วอยู่นั้น สถาบันการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ของไทยยังคงลักษณะเดิมซึ่งไม่สามารถรองรับสภาพเศรษฐกิจในขณะนั้นได้ พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าตะวันตกอื่น ๆ เรียกร้องให้รัฐบาลไทยปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ (Siffin 1966: 62) เพื่อความสะดวกในการดำเนินธุรกิจของพวกตนในประเทศไทย รัฐบาลไทยในสมัยนั้นต้องพยายามดำเนินนโยบายให้สอดคล้องต่อความต้องการของมหาอำนาจตะวันตก ในขณะที่เดียวกันก็ต้องแสวงหาประโยชน์จากเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ด้วย (Gerling 1981: 47) แต่เนื่องจากอำนาจทางการเมืองของไทยในขณะนั้นมิได้อยู่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แต่กระจายอยู่ที่บรรดาเจ้านายและขุนนางในราชสำนักและส่วนภูมิภาค

ฉะนั้น การที่รัฐบาลจะดำเนินนโยบายตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้นั้น รัฐบาลจะต้องรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเสียก่อนจึงจะดำเนินอย่างอื่นต่อไป

การศึกษาเรื่องการค้าไม้สักระหว่างไทยกับอังกฤษนี้ เป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งที่แสดงภาพความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง เพื่อจะประมวลคำตอบในประเด็นสำคัญของการวิจัยนี้ 2 ประเด็น คือ ทำไมรัฐบาลไทยจึงยอมรับความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน และรัฐบาลไทยดำเนินการอย่างไรในความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนี้

แต่เดิมไม้สักไม่ได้มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจแต่ประการใด จนกระทั่งอังกฤษเข้ามาดำเนินกิจการในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากไม้สักของไทยมีคุณภาพดี และบริเวณป่าไม้ของไทยเป็นเขตป่าเดียวกันกับป่าไม้ของอังกฤษในอาณานิคมพม่า

การทำป่าไม้ของอังกฤษในระยะแรกนั้น ดำเนินการโดยคนในบังคับอังกฤษได้แก่พวกขมุ พม่า ไทยใหญ่ และเงี้ยว เป็นต้น บุคคลเหล่านี้เดินทางเข้ามาขออนุญาตตัดไม้บริเวณ เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนซื้อไม้จากเมืองแพร่และน่าน รายได้จากการเข้ามาทำไม้ของคนในบังคับอังกฤษนี้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ของคนในบังคับอังกฤษและของเจ้านายและเจ้าผู้ครองนครลานนา รัฐบาลไทยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการหรือผลประโยชน์จากการทำป่าไม้ในหัวเมืองลานนาของคนในบังคับอังกฤษ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยให้สิทธิเจ้าผู้ครองนครในการปกครองและแสวงหาประโยชน์ในดินแดนของตนอย่างอิสระ หัวเมืองลานนาเหล่านี้มีพันธะผูกพันกับรัฐบาลไทยเพียงส่งบรรณาการ 3 ปีต่อครั้งเท่านั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อังกฤษเข้ามาทำป่าไม้เพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการติดสินบนเจ้าของป่าเพื่อแย่งสิทธิในการทำป่าไม้ ก่อให้เกิดข้อพิพาทในหมู่เจ้านายลานนาด้วยกัน และระหว่างเจ้านายกับคนในบังคับอังกฤษ ในระยะเวลานั้นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์สิ้นชีวิตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีอำนาจในการปกครองอย่างสมบูรณ์ พระองค์ทรงดำเนินนโยบายรวมอำนาจจากส่วนภูมิภาคสู่ศูนย์กลางโดยเริ่มที่หัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือเป็นแห่งแรก ด้วยการยกกรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครกับคนในบังคับอังกฤษเป็นข้ออ้างในการเข้าแทรกแซงการเมืองการปกครองของหัวเมืองลานนา พระองค์ทรงดำเนินนโยบายแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. ดำเนินการปรับปรุงการบริหารการเมืองการปกครองภายในหัวเมืองลานนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจที่อังกฤษเข้าไปดำเนินธุรกิจ ในขณะนั้น และเพื่อรวมอำนาจทางการเมืองสู่ศูนย์กลางด้วย
2. นอกจากนี้แล้ว เพื่อเป็นการรวบรวมผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของหัวเมืองเหล่านี้ โดยเฉพาะผลประโยชน์จากการดำเนินธุรกิจของบริษัทป่าไม้อังกฤษที่มีมูลค่ามหาศาล

รัฐบาลไทยได้ดำเนินการแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะแรก เป็นการปรับปรุงกลไกบางประการให้สอดคล้องต่อความต้องการในทางเศรษฐกิจของอังกฤษ เช่น การทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรก เพื่อเป็นการคุ้มครอง และรับประกันความปลอดภัยของคนในบังคับอังกฤษที่เดินทางติดต่อค้าขายและทำธุรกิจป่าไม้ระหว่างหัวเมืองลานนากับพม่า นอกจากสนธิสัญญาเชียงใหม่แล้ว รัฐบาลไทยยังได้ตราพระราชบัญญัติเพื่อแก้ไขปัญหาข้อพิพาทในการให้สัมปทาน เช่น พระราชบัญญัติสำหรับผู้รักษาเมืองปี พ.ศ. 2417 และพระบรมราชโองการว่าด้วยการภาษีไม้ขนลุกและไม้กระยาเลย เป็นต้น การดำเนินการของรัฐบาลไทยในระยะแรกนี้ แม้จะ

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 เจื้อน
ไซชื่อที่ 2 ในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและศาล เป็นหลักประกันความปลอด
ภัยของคนอังกฤษ และคนในบังคับ ทำให้บุคคลเหล่านี้เข้ามาขอสัมปทานจากเจ้า
ผู้ครองนครเพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงเขตสัมปทาน และสัมปทานซ้ำ
ซ้อน เมื่อคนในบังคับเหล่านี้เลือกผลประโยชน์ในการทำป่าไม้ได้รื้อเรือขนไปยัง
กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เรือร้องให้รัฐบาลไทยดำเนินการแทรกแซงการ
เมืองภายในของหัวเมืองลานนาเพื่อดำเนินการปรับปรุงระเบียบปฏิบัติทั้งทาง
การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจของหัวเมืองเหล่านี้ให้สอดคล้องกับการ
ดำเนินธุรกิจแบบใหม่ของอังกฤษ แต่อำนาจในการบริหารขณะนั้นมิได้อยู่ที่
องค์พระมหากษัตริย์ แต่อยู่ที่กลุ่มพลังการเมืองภายในของสมเด็จพระ
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้ซึ่งไม่เห็นด้วยกับนโยบายแทรกแซงหัวเมือง
ลานนา ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ
ส่งข้าหลวงไปดำเนินคดีกรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครกับคนในบังคับอังกฤษ
แต่ไม่สามารถยุติปัญหาความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์การทำป่าไม้สักได้
ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าผู้ครองนครลานนาไม่ยอมรับรัฐข้อตกลงในสัญญาเบาริง
ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษ และปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามสนธิสัญญา
รัฐบาลไทยไม่มีอำนาจใดจะไปบังคับให้เจ้าผู้หัวเมืองลานนาปฏิบัติตาม ดังนั้น
เมื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รัฐบาลไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญาเชิงใหม่กับรัฐบาล
อังกฤษที่อินเดียในปี พ.ศ. 2416 เพื่อคุ้มครองคนในบังคับอังกฤษและอำนวย
ความสะดวกในการพาณิชย์ระหว่างน่าน้ำกับหัวเมืองลานนาของไทย

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเชิงใหม่ฉบับแรกแล้ว ปัญหาความขัดแย้ง
เรื่องการทำป่าไม้ยังคงมีอยู่และทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผล
ประโยชน์จากการทำไม้สักมีมูลค่ามหาศาล และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว
คือเจ้าผู้ครองนคร เพราะเจ้าผู้ครองนครเป็นเจ้าของป่า และได้รับค่าตอบแทน
ถึงหนึ่งในสองส่วน ดังนั้นเมื่อเจ้าผู้ครองนครสิ้นชีวิต บรรดาเจ้านายจึงแย่งชิง
ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร นอกจากนี้พื้นที่ป่าไม้มีปริมาณลดลงในขณะที่คนในบังคับ

ยังไม่ได้ผลเต็มที่ทั้งในด้านการจัดการปกครองในลานนา และการจัดการ
เรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่เป็นการปูแนวทางของการ
ดำเนินการในเวลาต่อมา

ระยะที่สอง สถานการณ์ระหว่างประเทศและภายในประเทศเป็น
แรงผลักดันให้รัฐบาลเร่งดำเนินการปฏิรูปในลานนาไทย เนื่องจาก อังกฤษ
ได้ยึดหัวเมืองชายแดน 13 หัวเมืองซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สัก ในปี พ.ศ.
2435 และฝรั่งเศสเริ่มคุกคามบริเวณใกล้เคียงกับหัวเมืองลานนาไทย ประกอบ
กับสถานการณ์ภายในหัวเมืองลานนาอ่อนแอเนื่องจากขาดผู้นำที่เข้มแข็ง และ
รัฐบาลไทยมีอำนาจในการดำเนินนโยบายอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการในหัวเมืองลานนาอย่างจริงจัง คือ
ทางด้านผลประโยชน์เกี่ยวกับป่าไม้ ได้มีการเตรียมการจัดตั้งกรมป่าไม้เพื่อจัด
สรรผลประโยชน์ในการทำป่าไม้ ตั้งแต่การอนุญาต ให้สัมปทาน และการเก็บผล
ประโยชน์อื่น ๆ เข้าสู่รัฐ และได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2439
และในเวลาต่อมารัฐบาลพยายามเจรจากับเจ้าผู้ครองนครและเจ้านายในหัวเมือง
ลานนา เพื่อโอนกรรมสิทธิ์พื้นที่ป่าไม้ในเขตลพพำพันธ์ทั้งหมดเป็นของรัฐ ประสงค์ความ
สำเร็จในปี พ.ศ. 2440

การดำเนินการดังกล่าวของรัฐบาลทำให้บริษัทป่าไม้อังกฤษมีความมั่นใจ
และสนใจที่จะเข้ามาดำเนินการกิจการในประเทศไทย เพราะไม่ต้องเสี่ยงดังเช่นแต่
ก่อนเนื่องจากรัฐบาลไทยเข้ามาดำเนินการเกี่ยวข้องกับธุรกิจด้านนี้ นับตั้งแต่ปี
พ.ศ. 2432 เป็นต้นมาบริษัทป่าไม้ของอังกฤษได้เข้ามาลงทุนในลานนาไทย และ
เข้ามาจับบทบาทแทนที่คนในบังคับอังกฤษซึ่งมีเงินทุนน้อย บริษัทป่าไม้ของอังกฤษ
นอกจากจะคุมพื้นที่ทำป่าไม้แล้ว ยังมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการทำไม้ เช่น โรงเลื่อย
บริษัทเดินเรือเพื่อบรรทุกไม้สักส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศอีกด้วย ตลาดที่รับซื้อ
ไม้สักที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นอาณาจักรของอังกฤษ และประเทศในทวีปยุโรป อาจ
กล่าวได้ว่า การดำเนินการปฏิรูปการเมือง การปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กับการทำป่าไม้ของรัฐบาลไทยในหัวเมืองลาวนาเป็นการปรับปรุงกลไกบางประการ
ให้สอดคล้องต่อรูปแบบเศรษฐกิจใหม่ของอังกฤษที่เข้ามาดำเนินงานในประเทศไทย
ในขณะที่เดิวก่อนรัฐบาลไทยได้ปรับเปลี่ยนวิธีแสวงหาประโยชน์จากการค้าต่าง
ประเทศที่รัฐเคยผูกขาดมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ มาเป็นการเก็บภาษี ค่า
สัมปทาน ค่าด่าน ค่าภาษีกานไม้ ฯลฯ ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสภาพ
เศรษฐกิจที่อังกฤษเข้ามาดำเนินการผูกขาดเศรษฐกิจของไทยในขณะนั้น

สรุป

การที่ไทยยอมรับเงื่อนไขของสนธิสัญญาเบาริงอันก่อให้เกิดความ
สัมพันธไมตรีเลื่อมล่อระหว่างไทยกับประเทศคู่สัญญาตะวันตกนั้น นอกจากเหตุผล
เพื่อความอยู่รอดทางการเมืองแล้ว ยังเป็นการรักษาสถานภาพทางรายได้ของ
รัฐที่เคยได้จากการค้าต่างประเทศในลักษณะดำเนินการค้าโดยตรง และการ
เก็บภาษีสินค้า ทั้งนี้รัฐบาลไทยจะต้องดำเนินการค้าโดยตรง 2 อย่างควบคู่กันไป คือ
พยายามปรับเปลี่ยนกลไกในระบบเดิมของรัฐให้สอดคล้อง และใช้อำนาจ
ประโยชน์แก่การค้าในธุรกิจของอังกฤษ ในขณะที่เดิวก่อนรัฐต้องปรับเปลี่ยน
วิธีแสวงหาประโยชน์จากเศรษฐกิจในรูปแบบเดิม เช่นผูกขาดการค้าโดยตรง
การเก็บภาษีสินค้า ฯลฯ มาเป็นการกำหนดค่าสัมปทาน การเก็บภาษีด่าน เป็นต้น
รัฐบาลเข้ามามีบทบาทในการอนุญาตให้สัมปทานแก่บริษัทอังกฤษและบริษัทป่าไม้
ตะวันตกอื่น ๆ แทน เจ้าผู้ครองนคร สัมพันธ์ผลประโยชน์ในส่วนที่เจ้าของป่า
เคยได้รับ รัฐบาลไทยจะเป็นผู้ได้รับแทนทั้งหมด โดยจะปันผลประโยชน์ให้แก่
เจ้าผู้ครองนครในรูปเงินเดือน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย